

ARTAN ENERJİ FİYATLARININ KISKACINDA KÜRESEL ENFLASYON

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

SETA | PERSPEKTİF

TEMMUZ 2022 · SAYI 342

- Enerji fiyatları ile enflasyon arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Artan fiyatların küresel ekonomiye yansımaları nelerdir?
- Ülkeler fiyat artışlarına karşı hangi önlemleri almaktadır?
 - Kısa ve uzun vadeli fiyat beklentileri nelerdir?

GİRİŞ

Küresel piyasalarda artan petrol fiyatları diğer enerji ürünlerinde de fiyat artışına neden olmaktadır. Ancak fiyat artışları etki alanı açısından yalnızca enerji piyasaları ile sınırlı kalmamakta, ekonominin hemen her alanında karşılık bulmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin de aralarında bulunduğu –enerji ihracatçısı ve ithalatçısı ülkeler dahil– çok sayıda ülkede enflasyon artışına neden olmaktadır. Bu perspektifte, enerji fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişki açıklandıktan sonra artan enerji fiyatlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nasıl karşılık bulduğuna değinilmekte; bazı ülkelerde artan fiyat ve enflasyona karşı alınan önlemler incelenmekte ve son olarak enerji fiyatlarına dair kısa ve uzun vadeli beklentilere yer verilmektedir.

ENERJİ FİYATLARI-ENFLASYON İLİŞKİSİ

Ham petrol –en basit tabiriyle– dünya genelinde ekonomilerin çarklarının dönmesi için gerekli olan girdilerin başında yer almaktadır. 1 varil ham petrol ile benzin, motorin, jet yakıtı ve benzeri petrol

ürünlerinin yanı sıra dış firçasından tişörtlere dek yaklaşık 1.500 farklı ürün üretilebilmektedir. Bu nedenle kimyadan tekstile, gıdadan hizmete her sektör petrol fiyatlarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmekte, petrol fiyatlarındaki artış diğer sektörlerde de ürün ve hizmetlerin fiyatlarında yükselişe neden olmaktadır. Ekonomilerdeki genel fiyat artışı da kaçınılmaz olarak enflasyona etki etmektedir. 1973 Petrol Krizi, Körfez Savaşı, 2008 Küresel Ekonomik Krizi gibi çok sayıda gelişme petrol fiyatlarını doğrudan etkilemiş ve dünya genelinde ekonomilerin yüksek enflasyonla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

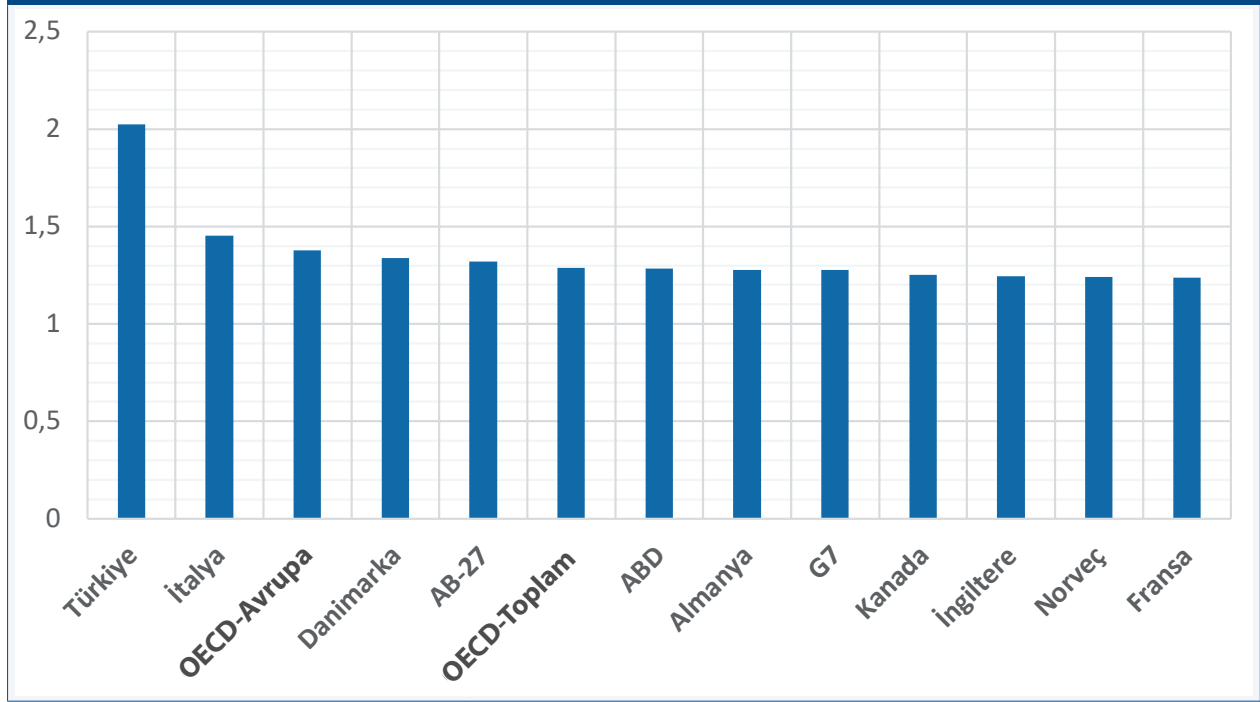
ARTAN ENERJİ FİYATLARININ KÜRESEL EKONOMİYE ETKİSİ

2021'in ikinci yarısından itibaren koronavirüs (Covid-19) sonrası hızlı normalleşme talebin ve beraberinde petrol fiyatlarının artmasında etkili olmuş, Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı da artış trendinde olan petrol fiyatlarının son yılların en yüksek seviyesi olan 130 dolara ulaşmasına neden olmuştur.

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayan Özdemir 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sürdürülebilir Enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step ahead or Reorganization?" isimli tez çalışması ile almıştır. Doktora eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir Ocak 2017'den bu yana SETA'da çalışmaktadır.

GRAFİK 1. BAZI OECD ÜLKELERİNDE ENERJİ FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİM ORANI (2021 Ç1-2022 Ç1, KAT)

Kaynak: OECD

Artan petrol fiyatları doğal gaz ve kömür gibi diğer enerji ürünlerinde de fiyat artışlarını beraberinde getirmiş; bu durum tarımdan madencilığe, inşaattan tekstile tüm sektörlerde yankı bulmuştur. Hanelere dek uzanan elektrik ve ısınma-soğutma giderlerinin artmasıyla karşı karşıya kalınmıştır. Yükselen enflasyon da hiç şüphesiz pandeminin etkisiyle durma noktasına gelen ekonomilerde toparlanma hızının yavaşlamasına neden olmaktadır. Kimi ülke ekonomilerinde daralmalar beklenirken halihazırda bazı ülkelerde de ekonomik durgunluk ve enflasyonun aynı anda görülmesi durumu olan “stagflasyon” endişeleri baş göstermiştir.

OECD verilerine göre Mayıs 2022’de bir önceki yılın aynı dönemine göre on OECD üyesi ülkede iki basamaklı enflasyon oranları kayıtlara geçmiş, bu ülkeler arasında Türkiye ve Estonya başı çekmiştir.¹ Enerji fiyatlarındaki tüketici fiyat endeksi incelendiğinde ise

1 İki basamaklı enflasyonun görüldüğü ülkeler sırasıyla Türkiye, Estonya, Litvanya, Letonya, Çekya, Polonya, Slovakya, Şili, Yunanistan ve Macaristan’dır.

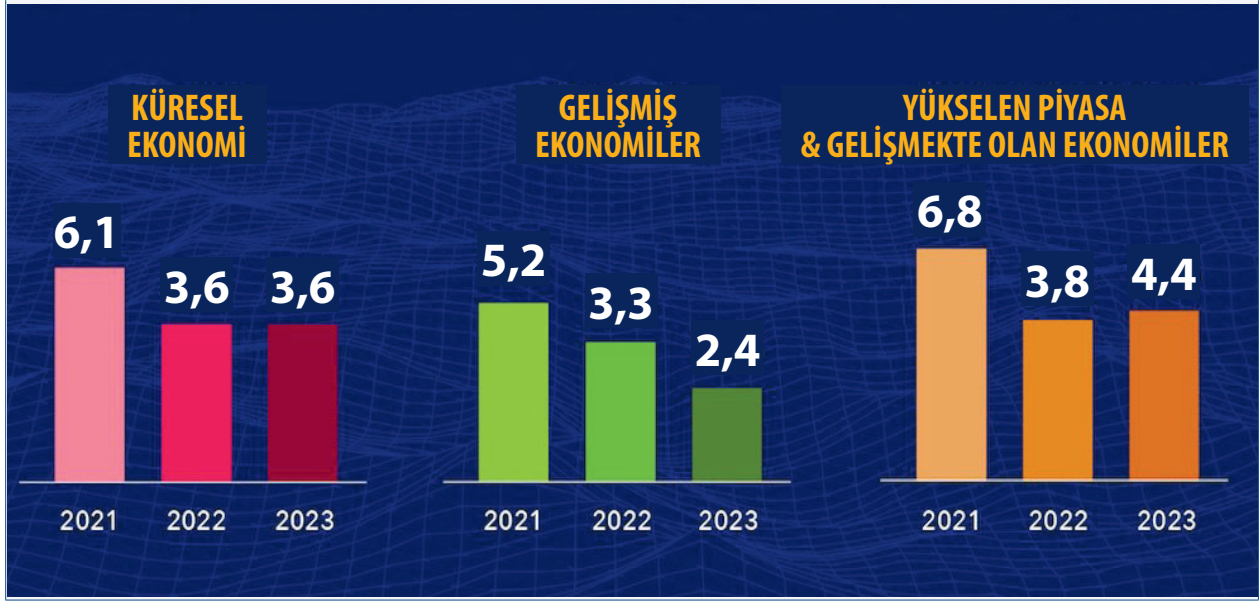
en yüksek artışın Türkiye ve Estonya’nın ardından Litvanya, Yunanistan ve Letonya’da kaydedildiği görülmüştür. Aynı dönemde Belçika ve Birleşik Krallık’ta da yüzde 50’den fazla artış kaydedilmiş, Avro Bölgesi ve Avrupa Birliği (AB) ortalaması ise yaklaşık yüzde 40 olmuştur.² Son olarak enerji üreticisi ve ihracatçısı olan Hollanda, Danimarka, Norveç, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) de enerji enflasyonu Mayıs’ta bir önceki aya kıyasla sırasıyla yüzde 67,4; yüzde 44,4; yüzde 34,8³ ve yüzde 34,6 olarak kaydedilmiştir. 2022’nin birinci çeyreğinde (Ç1) enerji fiyatlarındaki değişim bir önceki yılın aynı dönemiyle kıyaslandığında ise en yüksek artışın sırasıyla Türkiye, Hollanda ve Belçika’da gerçekleştiği görülmüştür. Aynı dönemde ABD’de enerji fiyatları 1,28 kat ve Almanya’da ise 1,27 kat artmıştır.⁴

2 Sırasıyla yüzde 39,1 ve yüzde 37,7.

3 Norveç ve Kanadada kaydedilen enerji enflasyonu.

4 “Consumer Price Indices (CPIs) – Complete Database”, OECD, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PRICES_CPI#, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2022).

GRAFİK 2. KÜRESEL EKONOMİK BÜYÜME TAHMİNLERİ (2021-2023, YÜZDE)

Kaynak: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF)

Artan enflasyon küresel ekonomik büyüme üzerinde de olumsuz etki meydana getirmiştir. Bu doğrultuda IMF'nin yaptığı projeksiyonlara göre 2021'e kıyasla 2022'de küresel ekonominin büyüme hızı yavaşlayacak ve 2023'te bir önceki yıla benzer bir büyüme gerçekleşecektir. Gelişmekte olan ülkelerde 2023'te toparlanma beklenirken gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde ise 2022'deki büyüme hızının yavaşlaması durumu önümüzdeki yıl da sürecektir (Grafik 2).

BAZI ÜLKELERDE ARTAN ENERJİ FİYATLARINA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Artan enerji fiyatları üretim ve hizmet sektörü başta olmak üzere ekonominin tüm kollarına tesir etmekte birlikte hane halklarının üzerinde de doğrudan etkili olmaktadır. Elektrikten ısınmaya tüm enerji harcamaları artmakta, bu durum enerji yoksulluğunun yaygınlaşacağı endişelerinin yükselmesine neden olmaktadır.⁵ Çok sayıda Avrupa ülkesinde dezavantajlı

⁵ Enerji yoksulluğu enerji hizmetlerine ve ürünlerine erişim olmaması anlamına gelmektedir. Örneğin ısınma ve soğutma imkanının var olmaması durumunda enerji yoksulluğundan söz edilir. Daha fazla bilgi için bkz. "Energy Poverty", European Commission, https://ec.europa.eu/energy/eu-buildings-factsheets-topics-tree/energy-poverty_en, (Erişim tarihi: 27 Haziran 2022).

hane halkları için sosyal yardım paketleri açıklanırken sanayiciler de mali yardımlarla desteklenmektedir. Taşımacılık, tarım, ulaşım (bilhassa toplu taşıma) ve sağlık hizmetleri özellikle vurgulanan sektörler arasında yer almaktadır. Bazı ülkelerde doğal gaz ve elektrik gibi enerji kalemlerindeki vergi oranları azaltılırken toplu taşımanın teşviki için toplu taşıma ücretlerine indirim uygulanmaktadır. Polonya'da ısınma amaçlı doğal gaz tüketiminin azaltılması için yeni binalarda ısı pompası uygulamaları teşvik edilmektedir. Buna karşılık, Bulgaristan'da yalnızca ticarethaneler ve şirketler için elektrik giderlerine destek sağlanacağı belirtilmiş; Macaristan'da ise artan fiyatlardan yüksek kar elde edilmesinin önlenmesi için enerji şirketlerine kar vergileri uygulanacağı açıklanmıştır. Bazı ülkelerde yardımlar birkaç aylık iken bazılarında ise on iki aylık süreler göze çarpmaktadır.⁶ Yine Macaristan'da bazı akaryakıt dağıtım şirketleri daha önce 100 litre ile sınırlandırdıkları tek seferde istasyonlarından

⁶ Giovanni Sgaravatti vd., "National Policies to Shield Consumers from Rising Energy Prices", Bruegel, 13 Haziran 2022, <https://www.bruegel.org/publications/datasets/national-policies-to-shield-consumers-from-rising-energy-prices/>, (Erişim tarihi: 23 Haziran 2022).

alınabilecek akaryakıt miktarını 50 litre ile sınırlandırmaya başlamıştır.⁷

Türkiye’de de bir süredir enerjide uygulanan sübvansiyonların 2021’de uygulandığı gibi 2022’de de sürdürüleceği açıklanmıştır. 2021’de elektrik ve doğal gaz faturalarına yaklaşık 100 milyar Türk lirası (TL) sübvansiyon, akaryakıtta ise 65 milyar TL’lik ÖTV desteği uygulanmıştır. 2022’de yalnızca elektrik ve doğal gaz desteğinin 200 milyar TL’yi aşacağı öngörülmektedir. Bunun için de 2022 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu’nda yapılan düzenleme ile enerji sektörüne, hanelerde tüketilen elektrik ve doğal gaz, piyasa fiyatlarının altında kullanım için 134,5 milyar TL’lik bütçe ayrılmıştır.⁸ Elektrik tüketiminde sene başında uygulanmaya başlanan kademeli tarifinin doğal gaz tüketiminde de uygulanması için çalışmalar sürdürülmektedir. Yapılacak düzenleme ile doğal gaz tüketimi yüksek olan haneler karşısında tüketimi daha az olan hanelerin sübvansiyonlardan daha fazla yararlanması sağlanması amaçlanmaktadır.⁹

Alınan kısa vadeli önlemler bu şekilde iken uzun vadede fosil enerji kaynaklarının toplam tüketimdeki payının azaltılması için yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma oranlarının artırılması planlanmaktadır. Nükleer enerjiden çıkmaya hazırlanan İsveç, Belçika ve Japonya gibi bazı ülkelerde nükleer enerji santrallerinin kullanım ömürlerinin uzatılması gündeme gelirken henüz elektrik enerjisi kurulu gücünde nükleer enerjinin yer almadığı çok sayıda ülke de nükleer enerji santrali kurmaya hazırlanmaktadır. Bununla birlikte başta Almanya olmak üzere bazı AB üyesi ülkeler Rusya’ya olan bağımlılıklarını azaltmak ve doğal gaz tüketimlerini sınırlandırmak için kömür kullanımına devam etme ve kömür termik santralle-

rini yeniden devreye sokma hazırlıkları yapmaktadır. Almanya’nın kararını açıklamasının hemen ardından Avrupa merkezli kömür piyasalarında fiyatlar 400 doların üzerine çıkmıştır. Bu, 2008 krizinde 200 doların üzerine çıkan kömür fiyatları için tüm zamanların en yüksek seviyesi anlamına gelmektedir.¹⁰

ENERJİ FİYATLARINDA KISA VE UZUN VADELİ BEKLENTİLER

Her sene olduğu gibi 2022’de de Kuzey Yarımküre’de yaz mevsiminin başlaması ile birlikte petrol talebinin artması beklenmektedir. Bununla birlikte tatil sezonunun başlamasıyla artan hareketliliğin koronavirüs sonrası psikoloji ile dünya genelinde önceki yıllara kıyasla daha da ivme kazanacağı tahmin edilmektedir. Bu da petrol talebinde koronavirüs öncesi yılların aynı dönemine kıyasla daha yüksek bir artış gerçekleşebileceği anlamına gelmektedir. Bu durum, Rusya-Ukrayna savaşının da etkisiyle 130 dolar seviyesini zorlayan ham petrol fiyatlarının yıl sonuna dek 100 doların altına düşmeyeceği tahminlerine neden olmaktadır. Ancak günümüzde dünya genelinde azalan rafinaj kapasitesi nedeniyle benzin, motorin ve jet yakıtı gibi petrol ürünleri fiyatlarının ham petrol fiyatlarından sert bir şekilde ayrıştığını da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Koronavirüs öncesinde 10-15 dolar seviyesinde seyreden rafineri marjının yer yer 100 dolara yaklaştığı, bu nedenle petrol ürünleri fiyatlarının ham petrole kıyasla daha sert yükseldiği görülmektedir.

Son olarak Rusya’nın en büyük petrol ürünleri ihracatçısı olmasının ve savaş sonrası uygulanan yaptırımlarla Rus ham petrolünün yanı sıra petrol ürünlerinin de yaklaşık 2-2,5 milyon varil/gün kadarlık bir kısmının piyasalardan çekilmesinin de ürün ve ham petrol arasındaki fiyat makasının açılmasına etki ettiğini hatırlamakta fayda vardır. Savaş devam ettiği ve Rusya’ya uygulanan yaptırımlar sürdüğü müddetçe petrol fiyatlarının düşmesini beklemek –diğer tüm

7 Bela Fincziczki, “Hungary’s Mol Tightens Limit on Road Fuel Purchases”, Argus Media, 24 Haziran 2022, https://www.argusmedia.com/en/news/2344474-hungarys-mol-tightens-limit-on-road-fuel-purchases?utm_campaign=Oktopost-free-news-oil-products&utm_content=Oktopost-twitter&utm_medium=social&utm_source=twitter&utm_term=oil-products, (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2022).

8 “Ek Bütçede Enerji Sektörüne 135 Milyar Lira Ayrıldı”, *Dünya*, 24 Haziran 2022.

9 “Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez: Enerji ve Gaz Desteği 200 Milyarı Aşacak”, *Yeni Şafak*, 22 Haziran 2022.

10 “European coal prices (ARA CIF) are back >\$400 per tonne, flirting with the all-time high set earlier this year...” Bkz. Javier Blas, Twitter, 23 Haziran 2022, <https://twitter.com/JavierBlas/status/1539856996031205376?s=20&t=EQIWUwQ6Otf6s2GzZLrNGA>, (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2022).

değişkenlerin sabit olduğu bir ortamda– gerçekçi olmayacaktır. Petrol fiyatlarındaki yüksek seviyeler kaçınılmaz bir şekilde doğal gaz ve kömür fiyatlarına ve beraberinde diğer tüm sektörlerdeki ürün ve hizmetlere de yansiyacaktır.

SONUÇ

Petrol fiyatlarında koronavirüs sonrası görülmeye başlanan yükseliş trendi Rusya-Ukrayna savaşı ile yeni bir eşiğe gelmesine yol açmıştır. 1973 Petrol Krizi'nden farklı olarak dünya ilk kez topyekün bir enerji krizi ile karşı karşıya kalmış durumdadır. Enerjinin hemen her alanında meydana gelen fiyat artışları ekonomik sistemi doğrudan etkilemekte ve üretim sektörünün yanı sıra hane halklarına da tesir etmektedir. Koronavirüs sonrası normalleşmenin hızlanması arzın talebi karşılamada

yetersiz kalmasına neden olurken Rusya'nın başta ham petrol ve petrol ürünleri olmak üzere doğal gaz ve kömürüne de yaptırım uygulanması savaş sonrasında tüm enerji ürünlerinde fiyat artışına neden olarak küresel enflasyon üzerinde ciddi baskı oluşturmaya başlamıştır.

Üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere kaydıran gelişmiş ülkelerde artan enerji fiyatlarının etkisiyle içinde bulunduğumuz yıl ve ertesinde ekonomik büyümenin yavaşlaması beklenirken geliştirmekte olan ülkelerin önümüzdeki yıl toparlanmaya geçmesi ve büyüme hızlarının yeniden yükselmesi beklenmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu geliştirmekte olan ülkelerin üretim sektörlerine ağırlık vererek ve ihracatı artırarak bu darboğazdan çıkabilecekleri öngörülmektedir. Bunun için de gerekli olan enerji maliyetlerine bir süre daha katlanması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)